

СТАНОВИЩЕ

от д-р Борис Стоянов,

доцент в Катедрата по нова и съвременна история

на Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

относно изследователската и преподавателска работа и професионалните качества на гл. ас. д-р Любомир Цветанов Кръстев, кандидат за заемане на академичната длъжност „Доцент“ в ПН 2.2 История и археология (Нова история: История на Великобритания през XIX в.), в открит конкурс, обявен за нуждите на Историческия факултет на Софийския университет в Държавен вестник, бр. 24 от 17 март 2023 г.

В обявения от Софийския университет конкурс за хабилитация в областта на британската история през XIX в. участва един кандидат- гл. ас. д-р Любомир Цветанов Кръстев. За всеки съвестен и взискателен изследовател и преподавател конкуренцията със себе си често е най-тежко предизвикателство. Убедено твърдя, че г-н Кръстев не е изключение от това правило. За разлика от редица утвърдени и утвърждаващи се колеги обаче, той не просто се ръководи от злоредна амбиция за себедоказване и от нарцистичен стремеж към себеуक्रасяване с титли, а успешно се справя в състезанието, което си е обявил и в това да защити високото реноме, с което Катедрата по нова и съвременна история на Историческия факултет на Софийския университет се ползва в академичните среди.

От според мен коректно попълнената и подписана от кандидата справка за изпълнение на националните изисквания по чл. 26 от ЗРАСРБ е видно, че както по отношение на броя точки от публикувани трудове, така и като брой цитирания и рецензии, работите му съществено надхвърлят минимално установените прагове. На следващо място, в списъка с автори изследвания, с които той участва, от общо две монографии, една студия и единадесет статии осем публикации, вкл. двете монографии, са изцяло по темата на обявения конкурс. Всичко това ми дава основание да се отнеса сериозно към труда на гл. ас. Кръстев и ме задължава да аргументирам обстойно оценката на неговите постижения.

В представените за участие в конкурса изследвания откроявам няколко тематични кръга. Основният се отнася до историята на Великобритания и по-специално до външната политика на Лондон, ролята на британското обществено мнение и специфичното отношение на Острова към Северната империя (Русия) през почти целия XIX в. Вторият включва проблеми от винаги горещия регион на Близкия изток в периода XIX – XX в. Третият, макар извън темата на конкурса, е особено интересен и изключително актуален в последните години. Той представя вижданията на гл. ас. Кръстев за значението на епидемиите в историята на Европа между XV и XIX в.

Хабилитационният труд „Войната на Палмерстън: Великобритания, Кримската война и балансът на силите“ (София: Университетско издателство, 2023) е основният в така очертания първи тематичен кръг. Той е естествен резултат от натрупаните от д-р Любомир Кръстев знания и опит в професионалните му занимания с модерната британска история през последните няколко години. Без да е поредния скучен разказ, базиран на военните планове, сводките от фронта и международните преговори книгата обрисова цялостна и жива картина на един от най-важните конфликти през XIX в. Представяйки британското участие в Кримската война, авторът всъщност демонстрира широката си осведоменост за британския и европейския деветнадесети век и с лекота разширява мащаба на изследването си като съчетава наративи, характерни за дипломатическата, военната и социалната история. В нея присъстват и нови за световната историография моменти като специфичната шпиономания на Острова, пред която Палмерстън като вътрешен министър се изправя през първата половина на 50-те години (стр. 140-148), ролята на Прусия в търговията с оръжие, заобикаляйки наложените на Русия ограничения (стр. 142-144) или находчивото използване на сока от лайм в борбата с холерната епидемия в съюзническия лагер (стр. 186-187). Откриват се и редица авторови наблюдения и заключения, които за съжаление звучат актуално и днес, предвид водената от Руската федерация война срещу Украйна и в частност на полуостров Крим. Такива забелязвам на стр. 72, 94, 149, 190, 192, 256. Заслужено място е отделено на тежестта на общественото мнение и пресата при формулирането на външната политика на правителството в Лондон, с което авторът дава своя принос за разбиването на устойчивия в българската историография мит, че британското гражданско общество се формира и заявява едва с Източната криза от 1875 – 1878 г.

Кримската война съвсем не е нова за историческата наука тема. Но в огромната и с повече от 150-годишна традиция историография по проблема, д-р Любомир Кръстев сполучливо намира своята ниша. В нея присъстват ярко два момента: личността на лорд Палмерстън и съчетаването на неговата политика с традиционния за XIX в. догмат за баланс на силите. Що се отнася до Палмерстън кандидатът продължава и задълбочава интереса си към ролята на личността в историята, с който дебютира в своята докторска дисертация. Тук обаче постиженията са много по-съществени. Британският държавник е представен в пълнотата на множеството му роли на обигран в явните и задкулисни игри политик, който не е сред любимците на двора; умел дипломат, изградил модерната британска дипломация; пазител на реда на Острова; прозорлив стратег, бранещ империята, но и организиращ Европа срещу стремежа на Русия за доминация; човек с всестранни интереси, вкл. вълнуващ се от научните открития и тяхното приложение; изкусен манипулатор на общественото мнение. Във връзка с последното логично възниква въпрос, който обаче не намира отговор в книгата. А именно до къде се простира стратегът и къде започва популистът Палмерстън?

Що се отнася до връзката Палмерстън – политика на равновесие на силите, то тук определено откривам слабост, която в известен смисъл лишава книгата от солидна теоретична рамка. Макар често да използва словосъчетанието „баланс на силите“, вкл. в заглавието, авторът се въздържа да коментира същността на тази политика и как тя е разгледана в историографията и в теорията на международните отношения, а защо не да даде своя прочит на базисния принцип на построяване и функциониране на системата на международни отношения в Европа между Виенския конгрес и избухването на Първата световна война. Пряко следствие от пропуската е липсата на пространен анализ на вижданията на Палмерстън за стратегията, която и той следва. Вярно е, че на стр. 108 присъства кратък пасаж от негово изказване в Камарата на общините, в което по думите на автора той „дава разяснение... какво представлява формулировката „баланс на силите““, но няколко цитирани изречения съвсем не са достатъчни за целите на такова задълбочено изследване.

Приемам без забележка всички изброени и обосновани от д-р Кръстев приноси моменти на книгата и с подбавашо за положените усилия уважение откривам огромния му труд по намирането, подбора и употребата на толкова много и различни първични източници от официални документи и стенографски записи през писма, спомени и дневници до материали от периодичния печат. Той не просто е разчитал на публикувани вече документални сборници или колекции с онлайн достъп, а на място е прелиствал архивните единици. Убеден съм, че без работата му в Британския национален архив, Кралския архив в Уиндзор, Архива „Темплър“, Градския архив на Лондон и сбирките на Британската библиотека, изследването нямаше да има своите всеобхватни приноси и тази висока научна стойност.

Сред останалите разработки на кандидата две статии се открояват с броя положителни цитирания- обективен атестат за добрия им прием от научната общност. Кратката статия „Епидемиите като всекидневие в Ранномодерна Европа“ (В: Георгиева, Т., Симова, А., Кръстев, Л. (съст.) Ранномодерна Европа. Граници и противоречия. Университетско издателство "Св. Климент Охридски", София, 2022, с. 145-153) се фокусира върху ролята на болестите в живота на западноевропейците в прехода от Средновековие към Ново време. На базата на разнообразен изворов материал, включващ документи, но и литературни произведения от епохата, авторът правилно посочва силното влияние, което християнската религия (дори в лицето на първите протестантски теолози) и най-вече суеверията, оказват при търсенето на причините и впоследствие при справянето с епидемичните взривове. На лова на „слугите на дявола“ и жестокото отношение към тях той уместно противопоставя първите научни методи в борбата със заразите и откроява ранните успехи при справянето с едрата шарка, например.

В „Размисли за русофобията във Великобритания през първата половина на XIX в.“ (Сп. История, 2021, год. XXIX. кн. 4. с. 371-385) д-р Любомир Кръстев проследява пътя на русофобските настроения до Великобритания и еволюцията на страната до най-отявлен противник на експанзията на консервативна Русия. Той много точно анализира основните русофобски трудове от времето между Виенския конгрес и Кримската война и на тази основа посочва как омразата към руската деспотия и обозначаването ѝ като фактор с преобладаваща ретроградна насоченост не само ескалира в обществото през 30-те и 40-те години на XIX в., но се превръща във важен елемент от британските политически дебати, от държавното управление и в крайна сметка от специфичния британски мироглед.

Посочените статии доказват способностите на кандидата в настоящия конкурс да работи със сложна материя и със специфични източници, които са далече от духа и смисъла на нашето съвремие, при все продължаващата и днес актуалност на въпросите с епидемиите и недоверието към Русия. Към тях добавям и един увлекателен материал, стоящ извън очертаните тематични кръгове, но отново със зловодневен привкус. Зад провокативното заглавие „Престъпление или Просвещение? За творчеството на Маркиз Дьо Сад“ (Сп. История, 2018, год. XXVI. кн. 3, с. 239-246) се крие опит на гл. ас. Кръстев да разгледа работите на скандално известната фигура в техния естествен исторически и морален контекст. Споменавам изследването по-скоро като пример за увереността, но и лекотата, с която той навлиза освен в полето на дипломатическата и политическа история и в това на социалната и културна история. Важен момент, представящ го като един от малкото учени от неговото поколение, които отчитат комплексния характер на Новата обща история и се стремят да я представят в нейната многоликост.

Като цяло публикациите оставят у мен впечатление за: професионализъм в боравенето с исторически извори, част от които са малко познати и съответно рядко използвани документи, осведоменост за постиженията на съвременната- главно британска, историография, умение за ясно формулиране и аргументирано отстояване на оригинални тези. Знания, способности и компетентност, допълнени от безукорна професионална етика. В трудовете на д-р Кръстев не се откриват следи от плагиатство, нито се среща практиката на компилиране от малък брой чужди съчинения, което е недвусмислен знак за сериозен и добросъвестен подход. Адмирации заслужава и демонстрираното критично отношение към разработваните проблеми- *conditio sine qua non* за успешна реализация на всеки млад учен.

Особено внимание заслужава преподавателската дейност на гл. ас. Кръстев. Представената справка за разработените и четени университетски курсове потвърждава широтата и разнообразието на неговите интереси. Наред с основните процеси в развитието на модерната европейска история, той разкрива пред студентите от бакалавърски и магистърски програми на Историческия факултет и на Факултета по класически и нови

филологии сложни и многоаспектни проблеми от историята на международните отношения, блискоизточния конфликт, миналото на еврейския народ, промените в британските външнополитически доктрини и колониалната политика на Лондон. Свидетелство за лична ангажираност, за активна и преди всичко добре свършена лекторска работа е изборът на редица студенти да разработват дипломни тези именно под негово ръководство.

В качеството ми на преподавател на Любомир Кръстев в спец. „История“ (от 2009 до 2011 г.) и в МП „Кризи, конфликти и дипломация в световната политика“ на ИФ (от 2011 до 2013 г.), а след 2014 г. и като колега в Катедрата по нова и съвременна история не мога да не отбележа, че неговото обучение и цялата му професионална кариера са свързани с Университета. Посветен на историческата наука, той е добре приет от студентите преподавател и уважаван от колегията експерт, който за кратко време изгради и запази своя авторитет. Близо 15 години години д-р Кръстев ме впечатлява с ентузиазма и енергията, с които се впуска в нови теми, курсове и проекти, с неговите инициативност и активно участие в живота на Историческия факултет, с лоялността към историческата общност, със способността да гради свои професионални мрежи и спокойно да запазва баланса в междуличностните отношения, с тихата, но категорична амбиция, с принципните позиции по дискуссионни академични казуси и спорни обществени проблеми, както и със завидната му работоспособност.

В заключение бих искал да подчертая, че оценявам високо качеството на изследователската и преподавателската дейност на гл. ас. Кръстев, която го представя като ерудиран млад учен със собствен почерк и безспорни приноси в областта на историята на Великобритания през XIX в. Намирам представените от него доказателства за покриване на критериите за хабилитация, установени със ЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ, за изпълнени, както във формален, така и в съдържателен план. На базата на всичко това **давам своето положително становище гл. ас. д-р Любомир Цветанов Кръстев да заеме академичната длъжност „Доцент“ в ПН 2.2 История и археология (Нова история: История на Великобритания през XIX в.).**

23 юни 2023 г.

София

доц. д-р Борис Стоянов